

Οι τρατάρηδες της Καβάλας από την Αγία Παρασκευή του Τσεσμέ

Στη χερσόνησο της Ερυθραίας, σε απόσταση 5 χιλιομέτρων από τον Τσεσμέ, βρισκόταν η Αγία Παρασκευή ή Κιόστε (σημερινό Dalyan), ένα παραθαλάσσιο χωριό με αιμηρή ελληνικό πληθυσμό 5.000 κατοίκων. Μέχρι τη Μικρασιατική Καταστροφή τη Αγία Παρασκευή ήταν το μεγάλο καπετανοχώρι της Μικράς Ασίας, το μόνο χωριό στα μικρασιατικά παράλια του Αιγαίου που διέθετε συγκροτημένο αλιευτικό στόλο.

Οι Αγιοπαρασκευούσοι ήταν σπουδαίοι ναυτικοί και ψαράδες. Γνώριζαν όλα τα περάσματα και τις «καλάδες» στις θάλασσες του Αιγαίου -από τα Δωδεκάνησα μέχρι τα θρακικά παράλια και τον κόλπο της Καβάλας - και με τράτες, ανεμότρατες και περάματα (Ψαροπούλες) ψάρευαν και εμπορεύονταν χιλιάδες τόνους ψάρια, συναγωνιζόμενοι τους μαρμαρινούς γεμιτζήδες.

Το χωριό διέθετε περισσότερα από 300 αλιευτικά: Περίπου 100 τράτες με κουπιά, που είχαν η κάθε μία πλήρωμα 15-20 ανδρών, πάνω από 100 ιστιοφόρες ψαροπούλες, με πλήρωμα 2-3 ανδρών, πάνω από 30 ζευγάρια (δηλ. πάνω από 60) ανεμότρατες, με πλήρωμα 3-5 ανδρών το κάθε καΐκι, και περισσότερα από 50 παστωτζήδικα, εμπορικά και άλλα καΐκια! Κάθε τρατοκάρικο απέδιδε κατά μέσο όρο 400 χρυσές λίρες το χρόνο!

Μέχρι το 1914 άλλα και μέχρι τη Μικρασιατική Καταστροφή οι ψαράδες της Αγίας Παρασκευής ήταν οι μόνοι που γνώριζαν την τέχνη της αλιείας με τράτα και ανεμότρατα, δηλ. το σύστημα αλιείας βυθού με συρόμενο σάκο. Τράτες και ανεμότρατες δεν υπήρχαν τότε ούτε στην υπόλοιπη Μικρά Ασία ούτε στην Ελλάδα. Η ελληνική αλιεία περιορίζοταν ακόμη σε παραγάδια, μανωμένα δίχτυα, συρτές, καθετές, γρύπους και σε παράνομες μορφές ψαρέματος, φλόμους και δυναμίτιδες. Αυτές οι μορφές αλιείας, τοπικής κλίμακας και περιορισμένης απόδοσης, δεν μπορούσαν να καλύψουν τις ανάγκες των ελληνικών και τουρκικών παραθαλάσσιων πόλεων. Τις μεγάλες ποσότητες φρέσκων ψαριών τις προμήθευαν τα τρατοκάρικα της Αγίας Παρασκευής, που ψάρευαν σ' όλο το Αιγαίο και καθημερινά με τις ψαροπούλες τους εφοδίαζαν τις μεγάλες αγορές (Σμύρνη, Θεσσαλονίκη, Καβάλα κ.ά.).

Πεζότρατες, «ψάρενες» (ατελείς μορφές ανεμότρατας) και «γκαγκάβες» (σάκοι για την αλιεία σφουγγαριών) υπήρχαν από πολύ παλιά στο χωριό και πρέπει να ήταν προϊόν της τοπικής ναυτικής παράδοσης. Όμως την εξελιγμένη μορφή της ανεμότρατας την έμαθαν μάλλον από τους Ιταλούς, οι οποίοι ψάρευαν στο Αιγαίο χρονιμοποιώντας και ναύτες από την Αγία Παρασκευή. Ήτοι εξηγούνται και οι παλικές λέξεις της τρατάρικης γλώσσας τους για τα μέρη

του καϊκιού, τα ξάρτια, τα δίχτυα και τις εργασίες (π.χ. «πρίμα σέρα» = η πρώτη βραδινή «καλάδα»). Γύρω στα 1900 άρχισε να διαδίδεται η νέα, πιο αποδοτική μορφή ψαρέματος και σύντομα πολλές τράτες μετατράπηκαν σε ανεμότρατες.

Μετά το 1914 και κυρίως μετά το 1922 οι Αγιοπαρασκευούσοι εγκαταστάθηκαν σε διάφορα μέρη της Ελλάδας και μετέδωσαν την τρατάρικη και ανεμοτρατάρικη τέχνη και σ' άλλους ψαράδες. Κάτι ανάλογο έγινε και με τους προσφυγικούς πληθυσμούς από τα μικρασιατικά παράλια και την Προπονίδα, που μετέδωσαν την τέχνη της επιφανειακής αλιείας (γρι-γρι).

Στα καΐκια οφείλεται η οικονομική ευμάρεια του χωριού και η πλούσια πολιτιστική ζωή του αλλά και η σωτηρία των χωριανών εκείνες τις τραγικές μέρες του Μαΐου 1914 και του 1922. Όσα καΐκια έτυχε να δουλεύουν κοντά στο χωριό μετέφεραν το σύνολο του πληθυσμού αρχικά στη Χίο και μετά σε άλλα μέρη της Ελλάδας.

Τα μέρη της Καβάλας οι Αγιοπαρασκευούσοι ψαράδες τα γνώριζαν από παλιά. Ακόμη και μετά το 1913 που η Καβάλα εντάχθηκε στο ελληνικό κράτος, τα χωριανά καΐκια (αν και «οθωμανικά») είχαν την άδεια των τοπικών ελληνικών αρχών να ψαρεύουν στις παράκτιες περιοχές μας και παρέμεναν εδώ για αρκετούς μήνες. Στις προφορικές μαρτυρίες των παλιότερων και στα «τσουρμαρίσματα» (τα ρυθμικά τραγούδια για την κίνηση των κουπιών) αναφέρονται καλάδες, ναυάγια και άλλα περιστατικά που είχαν συμβεί στην Καβάλα, στη Θάσο, τις Ελευθερές κ.ά.

Ήχεραν λοιπόν ότι στην Καβάλα μπορούσαν να κάνουν ένα νέο ξεκίνημα στη ζωή τους. Στην πόλη μας πρέπει να εγκαταστάθηκαν 80-100 οικογένειες (ακριβή στοιχεία δεν υπάρχουν), από τις οποίες άλλες ήρθαν απευθείας εδώ κι άλλες αφού έμειναν ένα διάστημα στη Χίο ή τη Λέσβο. Βρίκαν στέγη σε ανταλλάξιμα της Παναγίας ή έχτισαν σπίτια στη συνοικία της Αγίας Παρασκευής. Μαζί με τους ψαράδες ήρθαν και άλλοι

πρόγονοί μας. Επειδή το παρόν κείμενο είναι μια εκπλήρωση χρέους, ας μας επιτραπεί να τους αναφέρουμε (όσους κράτησε η μνήμη των μεγαλύτερων κι όσους εντοπίσαμε στις γραπτές πηγές): Καραβοκύρδες τρατάρηδες και ανεμοτρατάρηδες ήταν οι χωριανές οικογένειες Αγγελιδάκη, Αθηνιώτη, Ανδρεαδάκη, Αξιώτη («Μπουγιέτα»), Ασολάνη, Βαζάκη, Βαρδάκη, Γιαγκουδάκη (ή Καδή), Γούπα, Καραμπουρνιώτη, Καρασταμάτη («Τσουβάλα»), Καρδιόλακα, Κάψα, Κουκιά, Κουλαξίζη, Λυκουρίνου (ή Παρασχάρα), Μπάφα, Μπιτάδου (ή Κοντονικολή), Μπουσέ, Μυλωνάδακη, Πουλή, Τζούμα και Χατζηγεωργίου. Γρι-γρι είχαν οι οικογένειες Κοκοκύρη και Σωτηρόπουλου. Με το εμπόριο αλιευμάτων ασχολήθηκαν οι οικογένειες Αθηνιώτη, Βουτσή, Καραμπουρνιώτη, Κοϊδάκη, Κώνστα, Σωτηρόπουλου, Τζούμα, Τηγανίτα και Χατζηγεωργίου, ενώ καραβομαραγκοί ήταν οι οικογένειες Βαζάκη και Τουρού. Τα προαναφερόμενα οικογενειακά ονόματα μπορεί να αντιστοιχούν σε ένα σόι, σε οικογένειες αδελφών ή ξαδέλφων, άρα και σε πολλά καΐκια. Παράδειγμα οι «Τζούμπδες» (απόγονοι του μεγαλοκαραβοκύρη) και προύχοντα της Αγίας Παρασκευής Δημητρίου Τζούμα - Καπή), που κατά καιρούς είχαν περισσότερα από δέκα τρατοκάρικα. Σημειώνουμε ακόμη ότι τουλάχιστον μέχρι τα μέσα του 20ού αιώνα οι λίγες «ξένες» ανεμότρατες της Καβάλας είχαν χωριανό καπετάνιο.

Από τις δεκαετίες του 1970 και 1980 διαμορφώθηκε ένα νέο τοπίο στην ελληνική φυσικά και στην τοπική αλιεία: Τα νέα καΐκια εξοπλίστηκαν με τα μέσα της μπχανικής και πλεκτρονικής τεχνολογίας, περιορίστηκε η αλιευτική περίοδος, άλλαξε ριζικά η σύνθεση των πληρωμάτων και οι περισσότεροι παραδοσιακοί ψαράδες αποκατέστησαν τα παιδιά τους στη στεριά, μακριά από τα βάσανα της θάλασσας. Ακόμη και σήμερα όμως, αν κάνεις ένα γύρο στις μεγάλες ιχθυόσκαλες της Ελλάδας και ρωτήσεις τους τρατάρηδες «από πού βαστά πο σκούφια τους», θα μάθεις ότι πολλοί είναι απόγονοι εκείνων των σπουδαίων ναυτικών και ψαράδων που ήρθαν πρόσφυγες από την Αγία Παρασκευή, τον Τσεσμέ ή την Κάτω Παναγιά της Ερυθραίας.

Τα παλιά γραφικά καΐκια υπάρχουν πια μόνο σε φωτογραφίες και οι άνθρωποι της πρώτης προσφυγικής γενιάς, όσοι γεννήθηκαν στην «πατρίδα», έχουν φύγει σχεδόν όλοι. Παραμένουν όμως στις μνήμες μας και ζουν μέσα από τις διηγήσεις, τα ευτράπελα, τα τραγούδια και μέσα από τις παροιμιακές φράσεις και τους ιδιωματισμούς της τρατάρικης γλώσσας μας. Ο αχός του τίμιου μόχθου τους πλανιέται ακόμη στις θάλασσες, στις ιχθυόσκαλες και στα λιμάνια μας.